Finansutskottets betänkande

1978/79: 4

med anledning av motioner om principerna för det ekonomiska systemet, m. m.

I detta betänkande behandlas motionerna

1977/78: 651 av Rolf Hagel (apk) och Alf Lövenborg (apk) vari hemställs att riksdagen uttalar sig för en demokratisk nationalisering med den inriktning som anges i motionen,

1977/78: 1431 av Karl Erik Olsson m. fl (c) vari hemställs att riksdagen beslutar som sin mening ge regeringen till känna vad i motionen anförs om det av FN-besluten om en ny ekonomisk världsordning föranledda behovet av en ny inriktning av produktion och struktur hos det svenska näringslivet,

1977/78: 1432 av Karl Erik Olsson m. fl. (c) vari hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående inriktningen av produktion och struktur inom svenskt näringsliv.

Motionerna

I *motionen 651* framhålls att Sverige har en välutvecklad och teknologiskt högt stående industriapparat, en välutbildad och yrkeskunnig arbetarklass, god tillgång på viktiga råvaror och naturresurser samt ett högt teknologiskt kunnande. Men detta används enligt motionärerna nu inte på ett rationellt sätt och framför allt inte för folkets bästa, eftersom naturtillgångar och företag är underställda storkapitalet och dess kortsiktiga vinstintressen. Enligt motionärerna måste monopolens nyckelpositioner övertas av samhället och ställas under demokratisk ledning och kontroll. En demokratisk nationalisering måste genomföras som görs så omfattande att den bestämmer samhällsekonomins utveckling.

De statliga ingrepp i ägandet som skett har enligt motionärerna i stor utsträckning berört krisdrabbade branscher och företag. Stora statliga resurser har enligt motionärerna satts in för att klara driften — oftast utan att samhället har skaffat sig bestämmande och ägande. Motionärerna anser att statligt övertagande är ett bättre alternativ som på sikt innebär att de krisdrabbade branscherna kan räddas och utvecklas och sysselsättningen därmed garanteras för de anställda. Motionärerna menar vidare att också de branscher som går bra måste vara aktuella för förstatligande. Dessa branscher skulle kunna tillföra samhället ökade

resurser för utveckling, arbete och minskade skattebördor på det arbetande folket.

I motionen understryks bankernas betydelse. Enligt motionärerna kontrolleras via bankerna näringslivets uppbyggnad och produktionsinriktning, om företag skall vara kvar eller läggas ner, om pengar skall investeras i Sverige eller utomlands och därmed också hundratusentals arbetare skall ha arbete eller bli arbetslösa.

Motionärerna föreslår riksdagen att uttala sig för framläggandet av en plan som innebär att följande näringsgrenar överförs i samhällets ägo:

Bank- och försäkringsväsendet
Den privata olje- och bensinhandeln
Läkemedelsindustrin
Energisektorn
De avgörande delarna av verkstadsindustrin
Den privata livsmedelsindustrin
Kemiska industrin
Byggnads- och materialindustrin
Bilindustrin
Handelsstål- och specialstålindustrin
Gruvnäringen
Tekoindustrin
Varvs- och rederinäringen
Glasindustrin
Trä- och massaindustrin
Krigsmaterialindustrin

Allt tal om ersättning till finansgrupperna skall enligt motionärerna avvisas.

I *motionen 1431* hänvisas till de ramar för en ny ekonomisk världsordning som fastslagits av FN. Enligt motionärerna saknas det konsekvensbeslut inom landet som behövs för att vi själva skall kunna leva upp till deklarationen om en ny ekonomisk världsordning.

Motionärerna pekar på den snabba strukturomvandlingen under 1900-talet i vårt land, där utvecklingen gått mot stordrift, centraliserad produktionsstruktur och befolkningskoncentration och medfört avsevärda miljöproblem. Detta är enligt motionärerna till betydande del ett resultat av att samhället fört en politik för att vårt näringsliv i så hög utsträckning som möjligt skall kunna anpassas till den internationella arbetsfördelningen.

Utgångspunkten för världshandeln måste enligt motionärerna vara att varje land skall utnyttja sina resurser på ett bättre sätt och på det viset tära mindre på övriga länders resurser. Ett maximalt utnyttjande av lokala resurser utifrån ekologiska grunder och en hög grad av vidare-

förädling lokalt måste åstadkommas, detta från såväl hushållnings- som försörjningssynpunkt. En struktur baserad på lokal produktion — lokal konsumtion är enligt motionärerna den för samhället fördelaktigaste strukturen.

Motionärerna anser att, på samma sätt som det från olika synpunkter är nödvändigt att slå fast vikten av en hög nationell jordbruksproduktion, en målsättning för varje samhällssektor och dess produktionskapacitet måste upprättas i varje land. Motionärerna tar inte avstånd från handel länder emellan men menar att världshandeln måste ges en social inriktning.

Det är enligt motionärerna angeläget att ta fram en teknik som har sin utgångspunkt i småskalig produktion. Produktionen måste också vara behovsrelaterad och underordnas ekologins lagar.

I *motionen 1432* anförs att samhällsutvecklingen i den industrialiserade världen länge har präglats av kraven på ständigt ökad ekonomisk tillväxt och materiell standardstegring för den egna befolkningen. Under senare år har emellertid bristen på sociala, ekologiska och globala hänsyn i denna utveckling enligt motionärerna blivit alltmer uppenbar. Reaktionen mot en ensidig produktionsstruktur med allt fler onödiga varor har växt sig stark. I stället reses krav på en mer behovsinriktad produktion grundad på en medveten samhällsplanering. Motionärerna understryker att det i dag nästan helt saknas styrmedel för att bromsa en mindre angelägen produktion och stimulera en socialt motiverad och ekologiskt mer acceptabel inriktning på produktionen. Sådana åtgärder måste enligt motionärerna till. Produktionen måste styras in på sådant som vi vet att samhället är i behov av och som i övrigt uppfyller sociala och miljömässiga krav. Motionärerna anser vidare att arbetet måste få ett högre värde och ges ett rikare innehåll. Initiativ, fantasi och skaparkraft måste få ökat utrymme. De verksamma i företagen måste få ökat inflytande också över vad som produceras och på vilket sätt detta sker.

Motionärerna pekar på det arbete med att ta fram alternativa produktionsplaner som bedrivits och bedrivs av anställda vid krisdrabbade företag runtom i Europa. Enligt motionärerna skulle en mer behovsinriktad och socialt och ekologiskt motiverad produktion för angelägna samhällsmål kunna ge såväl arbete som arbetstillfredsställelse åt ett ökat antal människor. Samtidigt skulle det också kunna vara ett delsvar på den ekologiska krisen, misshushållningen med energi- och naturresurser och sociala problem i samhället.

En nödvändig utgångspunkt är enligt motionärerna en decentraliserad utformning, där beslutanderätten inom ramen för en nationell hushållningsplanering läggs på de enskilda företagen liksom på lokal och regional nivå. Samarbetet mellan producenter och konsumenter måste också

öka för att man skall få en bättre uppfattning om vilka produkter som skall produceras. Motionärerna framhåller vidare behovet av en utvecklad s. k. miljöanalys, vilket innebär att man analyserar effekterna av såväl bruket av en produkt som själva produktionsprocessen.

Enligt motionärerna bör det arbete som pågår inom industridepartementet avseende nödvändiga strukturförändringar och långsiktig målsättning för svenskt näringsliv i väsentlig del utgå från en mer behovsinriktad produktion.

Utskottet

Utvecklingen, inte minst under senare år, har visat att staten i vissa lägen kan behöva ta på sig ett direkt ägaransvar för företag. I vårt land har sådana lösningar emellertid hittills valts endast i sådana fall där statligt ägande är den bästa eller den enda lösningen på konkreta problem. De förslag som väckts i *motionen 651* är dock av annat slag och bygger enligt utskottets mening på ett dogmatiskt betraktelsesätt. Ett förstatligande av dels alla krisdrabbade branscher, dels alla framgångsrika branscher, alltså i praktiken ett förstatligande av större delen av det svenska näringslivet, skulle radikalt förändra grunden för vårt ekonomiska system. Detta är också motionens uttryckliga syfte.

Förslag om att förstatliga enskilda branscher, däribland flera av de branscher som nämns i motionen 651, har i olika sammanhang prövats av riksdagen och därvid avvisats. De skäl som åberopats för att avvisa dessa förslag äger självfallet fortfarande giltighet.

Motionärerna har anfört att någon ersättning till kapitalägarna inte bör komma i fråga. Utskottet vill erinra om bestämmelserna i 2 kap. 18 § regeringsformen. Där stadgas att varje medborgare skall vara tillförsäkrad ersättning enligt grunder som bestämmes i lag för det fall att hans egendom tages i anspråk genom expropriation eller annat sådant förfogande.

Utskottet avstyrker motionen 651.

Motionerna 1431 och 1432 är likartade till sitt innehåll. De berör de krav genomförandet av en ny ekonomisk världsordning ställer på vårt land och de krav som ställs på produktion och struktur inom svenskt näringsliv, om produktionen underordnas ekologins lagar. I båda motionerna anförs att vårt internationella beroende behöver minskas och att produktionen skall vara behovsrelaterad.

Utskottet behandlade vid förra riksmötet två motioner av delvis samma karaktär som de nu aktuella. Motionerna berörde dels vilka krav en ny ekonomisk världsordning ställer på vårt land, dels hur ekologins övergripande krav skall beaktas. I sitt av riksdagen godkända betänkande (FiU 1977/78: 5) anförde utskottet då bl. a.:

Rent allmänt kan om de båda motionerna sägas att de tar upp frågor som är av grundläggande betydelse för vår framtid, både nationellt och globalt. Dessa frågor spänner över vida fält av samhällelig verksamhet och är också föremål för ett stort intresse från statsmakternas sida. På det allmänna, övergripande och långsiktiga planet försiggår en betydande verksamhet inom främst sekretariatet för framtidsstudier. Här har bl. a. råvaru- och energifrågor varit föremål för intresse. Vidare finns på olika delområden en omfattande utredningsverksamhet som berör problem som tas upp i motionerna. Här kan bl. a. pekas på det energipolitiska området där ett flertal offentliga utredningar arbetar. Allmänt gäller dock att arbetet sker på varje område för sig. Det kan gälla energipolitik, trafikpolitik, industripolitik, jordbrukspolitik, skattepolitik, bostadspolitik etc. Vid de överväganden och den långsiktiga planering som görs inom dessa skilda områden har givetvis de synpunkter motionärerna anför sin självklara plats. Utskottet vill också peka på att de skärpta kraven på hushållning med ändliga naturresurser har lett till en fysisk riksplanering som nu befinner sig i ett genomförandeskede. Ett omfattande arbete sker också på miljöpolitikens område. När det gäller frågan om global jämlikhet kan framhållas att Sverige gjort aktiva insatser i FN, vid den s. k. nord—syd-dialogen och vid de olika UNCTAD-konferenserna.

Utskottet har förståelse för syftet med de motioner som här behandlas. Samtidigt ställer sig utskottet mycket tveksamt till värdet av allmänna uttalanden av det slag som förordas i motionerna.

Utskottet finner att vad utskottet sålunda anfört har relevans även vid en bedömning av motionerna 1431 och 1432. Tilläggas kan att regeringen i februari 1978 tillsatte en naturresurs- och miljöutredning (Dir. 1978: 7) som bl. a. har i uppgift att ge riktlinjer för en miljöpolitik som bygger på en ekologisk grundsyn. Dessutom har ett nytt projekt påbörjats vid sekretariatet för framtidsstudier under rubriken "Sverige i en ny ekonomisk världsordning".

Utskottet vill, utan att ta upp någon grundläggande diskussion av innehållet i de båda motionerna, göra ytterligare några kommentarer.

I en av motionerna anförs att en nödvändig utgångspunkt för arbetet med att ge produktionen en ny inriktning och struktur måste vara en decentraliserad utformning. Det finns enligt utskottets mening en motsättning mellan detta uttalande och de krav på långtgående central styrning som motionerna i praktiken innebär. I motionen 1431 hävdas t. ex. att världshandeln måste ges en social inriktning, vilket skulle kräva en omfattande planering och styrning av världshandeln. Det finns också anledning att stryka under att rörelser mot ökad protektionism och begränsning av världshandeln enligt utskottets mening är tendenser som kan vara skadliga och därför bör bekämpas.

Med det anförda avstyrker utskottet motionerna 1431 och 1432.

Utskottet hemställer

1. att riksdagen avslår motionen 1977/78: 651,
2. att riksdagen avslår motionen 1977/78: 1431,
3. att riksdagen avslår motionen 1977/78: 1432.

Stockholm den 19 oktober 1978

På finansutskottets vägnar
BJÖRN MOLIN

Närvarande: Björn Molin (fp), Knut Wachtmeister (m), Torsten Gustafsson (c), Paul Jansson (s), Arne Pettersson (s), Anton Fågelsbo (c), Arne Gadd (s), Sven-Olof Träff (m), Per-Axel Nilsson (s), Karl Erik Olsson (c), Rune Rydén (m), Maj-Lis Landberg (s), Holger Bergqvist (fp), Karin Flodström (s) och Per Olof Håkansson (s).

Särskilt yttrande

av Karl Erik Olsson (c) som anför:

I motionerna 1977/78: 1431 och 1977/78: 1432 anförs bl. a. att förutsättningen för en ny inriktning och struktur på produktionen är en decentraliserad samhällsstruktur. Utskottet hävdar i sitt utlåtande att det finns en motsättning i detta uttalande och de "krav på en långtgående central styrning som motionerna i praktiken innebär".

Detta påstående är enligt min mening ogrundat. Det är givet att övergripande politiska beslut måste fattas, vilka anger viljeinriktning och målsättning för vårt politiska handlande. För att uppfylla dessa krav krävs effektivare styrmedel för att insatta åtgärder skall få avsedd effekt. Det är inte fråga om att centralt fatta detaljreglerande beslut.

Vidare påstås att en social inriktning av världshandeln skulle kräva en omfattande styrning och planering. Utskottet framhåller även att tendenser till ökad protektionism och begränsningar av den fria världshandeln är skadliga och måste bekämpas.

Argumenteringen från utskottet bygger uppenbarligen på missuppfattningar. Strävanden att ge världshandeln en mera social inriktning innebär inte att vi skall bygga upp handelsbarriärer av olika slag. Den innebär att vi skall försöka ha ett handelsutbyte som tillgodoser väsentliga behov för exempelvis utvecklingsländerna. Dessa länder behöver sannolikt hjälp och stöd att kunna motstå världsomfattande företag med strävanden att skapa ekonomi- och näringsstrukturer som tillgodoser dessa företags behov av marknader. Det innebär emellertid inte krav på en ökad protektionism.

Kravet på en social inriktning av världshandeln och en utjämning

mellan fattiga och rika länder kan emellertid leda till begränsningar i den fria världshandeln som innebär att vi och andra rika industriländer måste avstå vissa fördelar. I motsats till vad utskottet i betänkandets sista mening uttalar är det min uppfattning att denna typ av begränsningar inte får bekämpas.

Sedan motionerna väcktes har, som utskottet påpekar, dels en utredning tillsatts om den framtida naturresurs- och miljöpolitiken, med uppgift att ge riktlinjer för en miljöpolitik som bygger på en ekologisk grundsyn, dels vid sekretariatet för framtidsstudier ett projekt påbörjats under rubriken "Sverige i en ny ekonomisk världsordning". Mot denna bakgrund har jag, trots de invändningar mot vissa formuleringar jag här redovisat, kunnat acceptera utskottets ställningstagande.

NORSTEDTS TRYCKERI STOCKHOLM 1978 780045